LA CASA DE MECA

NOTA INTRODUCTÒRIA

EDUARD Escalante va escriure i estrenar *La casa de Meca* durant l'any 1862. L'obra constitueix la segona part del sainet *El deu, dèneu i noranta*, amb el què es va donar a conéixer com a dramaturg, i va obtenir amb ella un èxit més discret que el del primer, cosa prou justificada si considerem la inconsistència del text. A l'obra trobem els mateixos personatges centrals, la família formada pel tio Pere, el sabater, i la so Tadea, la seua dona, i la filla d'ambdós, la Sunsión, ara ja casada amb el què, a *El deu, dèneu i noranta*, era el seu pretenent, Tonet. El sabater té cada dia que passa menys ganes de treballar i s'ha contagiat pel gust pel joc, com la seua dona; Tonet no vol treballar i somia amb ser músic i es passa les hores mortes tocant la dolçaina; i l'habitació que, a l'obra anterior, tenia la família llogada al mateix Tonet, l'ocupa ara un escolà –don Tomàs– que galanteja Sunsión, sense èxit. Les esperances dels personatges no es veuran realitzades perquè s'abolirà el joc i, a la fi de l'obra, aquests arribaran a l'edificant conclusió que només el treball honrat servirà per assegurar la subsistència de la família.

L'obra té, doncs, una línia argumental molt feble, i així ho assenyala la crítica de l'època. Malgrat això, trobem a *La casa de Meca* una confirmació de la notable facilitat que posseix Escalante pel diàleg i la bona caracterització de personatges i situacions, dins, clar està, de les limitacions estructurals que les obres d'aquestes característiques comporten. I així, si bé la història no arriba a resultar apassionant, la manera de ser i de parlar els personatges ens anuncien ja com seran els fruits de la maduresa del nostre autor. En qualsevol cas, sembla que Escalante va aprendre que les limitacions d'aquesta la seua segona obra estrenada, i de les crítiques que llavors se li'n var fer, i la maduració a què abans fèiem referència es féu present aviat, després d'un últim període de dubtes i incertitud tot debatint-se sobre el teatre que volia fer, i aquell teatre –i en aquella llengua– per al que estava vertaderament dotat.

A *La casa de Meca*, el mateix que passa a *El deu, dèneu i noranta*, tot i que amb menor intensitat, se'ns fa present l'afició popular pels jocs

d'atzar, i molt especialment pel de la loteria. Les referències constants a aquest joc –tal i com es realitzava al segle passat– resulten de difícil comprensió per a l'espectador actual i constitueixen una limitació afegida a les que, per la seua feblesa estructural, presenta aquesta obra.

* * *

Tota la peça està escrita, de manera exclusiva, en vers octosíl·lab, i l'estructura estròfica respon a la utilització de només tres formes, romanç i redondilles, mesclades aquestes darreres, de manera completament aleatòria, amb quartetes. El pas de romanç –rima assonant– al grup redondilles/quartetes –rima consonant– correspon normalment a un canvi d'escena. Aquest esquema serà ja, en línies generals, el mateix què, amb molt poques variacions, emprarà amb més freqüència el nostre autor.

L'estructura de l'obra és, doncs, la següent:

vv. 1- 26	romanç ó a	463-466	redondilla
27-154	romanç á	467-470	quarteta
155-158	quarteta	471-474	redondilla
159-170	redondilles	475-478	quarteta
171-174	quarteta	479-486	redondilles
175-178	redondilla	487-494	quartetes
179-186	quartetes	495-498	redondilla
187-194	redondilles	499-724	romanç á a
195-198	quarteta	725-740	redondilles
199-222	redondilles	741-744	quarteta defectuosa
223-226	quarteta	745-784	redondilles
227-234	redondilles	785-788	quarteta
235-242	quartetes	789-816	redondilles
243-382	romanç í a	817-820	quarteta
383-400	romanç á e	821-824	redondilla
401-420	redondilles	825-828	quarteta
421-454	romanç á e	829-852	redondilles
455-458	redondilla	853-856	quarteta defectuosa
459-462	quarteta	857-868	redondilles

Percentualment trobem els següents resultats:

romanç	572 vv.		65,9%
	en á a	226	39,5%
	en í a	140	
	en á	128	
	en á e	52	
	en ó a	26	

redondilles	228	vv.	26,3 %
quartetes	68	vv.	7,8 %

* * *

Per a la fixació del text hem seguit l'inclós a les Obres Completes (OC), comfrontat amb la primera edició (A): *Valencia, 1867. Juan Mariana y Sanz, Editor. Librero de Cámara de S.A.R. Lonja, 7.*

LA CASA DE MECA [1] *

segunda parte de

El deu, dèneu [a] i noranta

Pieza bilingüe en un acto y en verso, estrenada con buen éxito, a beneficio de la primera actriz Doña Salvadora Cayrón, [2] en el teatro de la Princesa la noche del 24 de mayo de 1862.

Reparto [b]

La So Tadea	Sra. Cayrón
La So Rita	Srta. Chust
Sunsión	» Martínez
El Tio Pere	Sr. Torromé
Tonet	» Mora
D. Tomàs	» Aranaz
El Sr. Joan	» Bayarri
Un agente de policía	» Martínez
Un xiquet	» Barta

* Les notes textuals i crítiques d'aquesta obra es troben a les pp. 248-251.

ACTE ÚNIC [3]

El teatro representa l'entrà d'una casa baixa. Porta al foro, que cau al carrer; dos a la dreta de l'espectaor: la primera supon conduir al quarto de Tonet, la segon al del Sr. Joan. Dos tauletes, una plena de ferramentes de sabater, i l'atra en un tapet de percal; al foro una rodina, [4] *quatre caïres velles, etcètera.*

ESCENA PRIMERA

A l'alçar-se el teló, apareix Sunsión filant, el xiquet rodant, i el So Joan que eixirà del seu quarto.

SUNSIÓN. ¿Conque vosté és escolà
de les monges?
JOAN. Sí senyora.
SUNSIÓN. ¿Què tal li pareix el quarto?
JOAN. Per a mi, a pedir de boca.
SUNSIÓN. Té bona llum i és prou gran. 5
JOAN. Suficient per a [c] una persona
a soles.
SUNSIÓN. Para, xiquet.
JOAN. Lo que sí que me s'antoixa
és que ha de ser algo humit.
SUNSIÓN. No hu crega.
JOAN. Dins, en l'alcova, 10
hi han algunes regatetes
en lo trespol: jo tinc molta
curiositat, i em fa por

que en l'estiu passege tropa
del regiment de Xinxilla[5] 15
per les parets.

SUNSIÓN. Pues curiosa
hu ha segut sempre esta casa.

JOAN. ¿I el veïnat sol moure broma?

SUNSIÓN. ¿Com?

JOAN. Vull dir, ¿si hi han roïdos?

SUNSIÓN. Ací no s'ou una mosca. 20
S'ou dins tocar una donsaina.

JOAN. Però s'ou una donsaina
i és pitjor.

SUNSIÓN. *[Apart]* ¡Així en la boca
se li tornara un dragó!

JOAN. ¡Quin instrument! ¡Una còcora[6]
li tinc sempre! Hasta després. 25

SUNSIÓN. Adiós. *[Apart]* ¡Quin home més posma![7]

Se'n va per lo[d] foro el So Joan.

ESCENA II

Els mateixos, i Tonet que ix per la porta del seu quarto en la donsaina en la mà.

TONET. Pos sinyor, dificileta
me s'antoixa la tonà;
però jo la tinc que traure
mes que sàpia rebentar. 30

SUNSIÓN. Ja ne tenim per a rato.
Mena, mena.[8] *Al xiquet.*

XIQUET. Jo tinc fam.

TONET. ¿Tens fam? Rossega't els colzes.

SUNSIÓN. Xico, mena.

XIQUET. Estic cansat.

TONET. Este xic és un golondro[9] 35
que seria molt capaç
de menjar-se-nos a tots
per un garró.

XIQUET. Jo vull pa.

TONET. No he vist en tota ma vida
monyicot més descarat, 40
ni més màndria, ni més topo.
En les festes d'Alfafar

faltà poc p'a que em fregiren
per ell d'una trabucà.
A la porta del clavari, 45
després que havíem dinat,
m'assentí a pendre la fresca,
i al pegar una becà
sent que me diu: toque, toque,
que passen per ací un sant. 50
Jo, entre veros y no veros,
a l'oir[e] el seu tabal,
me pose a tocar la *jota*,
quant sent una garrotà.
Òbric els ulls: ¡Cristo mío! 55
i veig que era un soterrar.

XIQUET. Vosté me tira les culpes,
i...

TONET. Veges si callaràs.
Després, el molt embustero
va tindre el valor d'anar 60
i dir que jo en lo convit
és que m'havia alumbrat, [10]
i cistelles per llanternes
vea.

SUNSIÓN. No seria estrany.
Mira, Tono, ja fa dies 65
que tinc ganes d'ajustar
certs comptes en tu, i que m'oïsques
si vols, en formalitat.

TONET. Vinga, pues: tu ves dient,
que jo t'aniré escoltant, 70
deprenint al mateix temps
un trosset de l'¡Ay, mamà! [11]

SUNSIÓN. Ja veig jo, Tono, que a l'últim
tindrem que fer fil trencat. [12]
Any i mig féu el diumenge 75
que el vicari mos casà,
i en any i mig és ja massa
lo que tu t'has capgirat.
Casar-te i no fer-ne un brot,
tot va ser u.

TONET. Massa faig.[f] 80

SUNSIÓN. Tens raó; passes el dia
dins de la tenda juant,
quan no te'n vas de paella
cap els abrets del Salvar, [13]
i allà a les deu de la nit 85

véns a casa en un estat
que mai trobes el carrer
prou ample per a passar.

TONET. No vingues en indirectes,[g]
que lo que parles és fals. 90

SUNSIÓN. ¿Conque és fals, i anit tingueren
que dur-te al be, perquè un pas
no podies per ton peu
tan siquiera acaminar?

TONET. ¿Vols tu dir que jo m'alumbre? 95

SUNSIÓN. Vullc dir que al mes de casat
tirares llunt la cistella
fugint-li el cos al treball,
i pergueres el ofici
per a dependre a tocar 100
la donsaina, fent-te el compte
de què així, de ball en ball,
i de festeta en festeta
aniries tot el any.
Mes com no eres atra cosa 105
que un donsainer escanyat,
i a on te ouen una volta
no te tornen a cridar,
resulta d'ací que els mesos
passes en la cama en alt. 110
¡Què bé que hu dia ma mare!
¡Què bé!

TONET. La bruixa més gran
que hi ha en València.

SUNSIÓN. Xiqueta,
no soltes a don Tomàs,
que te vol, te durà qüens,[14] 115
i ja és un home quallat.
Vés, que li bufen l'orella.
Aguacil l'han fet: ¿què tal?
Veges com té a sa muller,
com la pera en lo tabac.[15] 120

TONET. ¡A fe que és una doneta
la so Rita...!

SUNSIÓN. Això és un gall:
però no pergam el fil
de lo que estàvem parlant.

TONET. Pareixes un missioniste.[16] 125

SUNSIÓN. ¿Tu fas compte de mudar
de conducta?

TONET. Com jo peixque

atre terno,[17] ja voràs.
SUNSIÓN. Eixa esperança te perd.
TONET. Jo m'ha[h] ficat en lo cap
comprar-te una botigueta:
tu al taulell i jo tocant...
SUNSIÓN. Home, lleva't eixa enrònia.[18]
¿Quants diners portes juats
este mes?
TONET. Vint pagaressos.[19]
SUNSIÓN. ¡Pues no és un pecat mortal!
¡Prop de vint-i-dos quinzets,
que em costen a mi filar
qui sap el temps! ¡So mal home!
TONET. Dona, no traga eixe gall.
SUNSIÓN. No seré jo la que file;
t'heu jure.

ESCENA III

Dichos,[20] *i el tio Pere eixint del seu quarto.*

PERE. Por la señal
de la santa crus, tormenta;[21]
a mig dia, tempestat,
i per la nit terremoto
en honors de garrotà.
És molta vida la vida
que passen estos casats.
SUNSIÓN. ¡Si açò és lo més reperdut!
TONET. Xiquet, agarra el tabal.
SUNSIÓN. Vés-te'n; i mai que [a]paregues.
TONET. Amén.
PERE. ¡Què amorositat!
SUNSIÓN. Per un amén que no quede.
TONET. Per el meu no quedarà. *Se'n va per el fondo.*

ESCENA IV

Sunsión, tio Pere i después D. Tomàs.

PERE. Si l'om no pot donar peres;
ja t'heu díem: prou matxaques[22]
en mi i ta mare tingueres.

SUNSIÓN. Vosté és un gira-casaques.
Les pessetes són goloses:
com ja no en té, no l'adula. 160
PERE. Vés, acarícia a una mula
i et planta un parell de coces. *Ficant-se en lo quarto.*

D. Tomàs, entrant per el foro en una bota remendà en la mà.

TOMÀS. Tio Pere, ¿quin remendo
en esta bota m'ha fet?
PERE. ¿No em digué que un pedacet? 165
TOMÀS. Sí, però no tan tremendo,
ni per fora: ¡quin palustre!: [23]
cada punt tira una vara,
i el pedaç pren mitja cara.
PERE. Això hu dissimula el llustre. 170
TOMÀS. Vosté és que ha perdut el tino:
ja no trau res en concert.
PERE. No faig[i] més que un desatino
darrere d'un atre, és cert.
En lo cap tinc dos batzoles: [24] 175
hui mateix a estes botetes
en conte d'unes tapetes
els he[j] plantat mitges sóles.
TOMÀS. ¿En què pensa?
PERE. En que en tinc tres;
en que d'ací a un rato tanquen: 180
hui em pillen sinse diners,
i és el dir que me desbanquen.
TOMÀS. *[Apart]* Me tenen massa escamat
els seus números. *[Alt]* Vosté
deu estar empecatat; 185
no fa res que l'ixca en bé.
PERE. Des de que aquell bac peguí
quan rodant com un cudol
de cap caiguí en lo sequiol
i en lo tarquim me colguí, 190
des d'entonses tot m'ix mal.
P'a postres tinc un dolor
en l'espina del torsal,
–nom que li dóna el doctor
al rosari de l'esquena– 195
el que, si me vullc curar,
nada menos me condemna
que a que em prive de peixcar.

TOMÀS. Ja és chasco; ¿i d'açò el remat
què és lo que vol?
PERE. Home, done 200
allò que vullga, i perdone
si al seu gust no li ha quedat.
TOMÀS. Vosté diga'm lo que val.
PERE. Vinga, pues no done més:
deu qüens.
TOMÀS. ¿Com? Ni deu diners.[25] 205
PERE. Huit me'n costa el material.
TOMÀS. Pues quede's vosté la bota.
PERE. ¿Jo p'a què la vullc?
TOMÀS. ¿Que arrostra?
Penge-la en un clau per mostra.
PERE. Esta sí que és bancarrota. 210
Don Tomàs, no em desespere;
si açò s'apanya en cerol;[26]
hui no tinc ni un llanderol,[27]
i tan *fijo* com sóc Pere,
veig un terno que ha d'eixir 215
i vosté també el vorà:
si no el pose, és que a l'esprà
quan vinga me pegue un tir.
TOMÀS. ¿Un terno? ¿I no es pot saber...?
PERE. És el gran secret del joc. 220

ESCENA V

Els mateixos, la So Rita, i després la So Tadea.

RITA. ¿Té una braseta de foc?
PERE. El gat està en lo foguer.[28]
RITA. ¿Tu fas compte de passar *A Tomàs.*
a casa?
TOMÀS. Ja vaig, espera.
PERE. Si vosté és que vol cobrar, 225
pose el huit.
RITA. ¡Em desespera
este home per lo tossut!
TOMÀS. Però, dona...
RITA. Quan s'assorra,[29]
la seua calma me torra
i em fa pedre la salut. 230
PERE. ¿Què motiva el seu patir?

TOMÀS. *[A Rita]* ¿Però em busca algú? ¿Què passa?
RITA. ¿No li he dit que passe a casa?
¿Per què em té que contradir?
TOMÀS. Me'n vaig, si no l'armarem. 235
PERE. La bota.
TOMÀS. Vosté la guarda.
PERE. Home, vinga; no juem.
RITA. Els hòmens, si u s'acovarda...
TOMÀS. Jo no la vullc, no se canse...
PERE. Done'm huit qüens, don Tomàs. 240
¿No? Pues vorem si l'alcance.

Pegant darrere de D. Tomàs i tropessant en la So Tadea en la porta del foro.

TADEA. No tardes si és que te'n vas.

ESCENA VI

La So Tadea i Rita.

RITA. ¿El trobà, a l'últim?
TADEA. Dos hores
he estat en casa la Bisca
parlant en ell. ¿I vosté? 245
RITA. Jo estava en l'aiguaderia [30]
prenint-me un got de mescleta [31]
i sucant mitja pastilla, [32]
quan el viu entrar, i en duia
darrere una cometiva 250
de...
TADEA. De males filaneres
que no el deixen viure.
RITA. «Vinga, li vaig dir jo, don Antonio, [33]
aquí tiene usted cadira».
Dona, i vaig tindre la sort 255
de que s'assentà en seguida
al meu costat, i agarrant-li
els faldons de la levita
i dient-li: «hoy quiero yo
ser la que a osted lo convida 260
ja que em va dar aquel ambo». [34]
Fiu traure-li una pastilla
en ensaimà, més un got

en un capurrutxo aixina
de civà atorrossaeta: 265
però aquella retafila
de desocupaes que estaven
rodant-nos, saltà en seguida:
la una: «¡com el regala!»:
l'atra, «miren com el mima; 270
per això li trau els números»;
i hasta hagué desvergonyida
que va dir... però com jo
saps que en soltant la maldita
és que al lusero de l'alba 275
li cante la lletania,
allí els vaig dir les quaranta.

TADEA. Ben fet.

RITA. Quina sarrasina
armaríem, que si no entra
un cabo de policia 280
a despartir-mos, del monyo
les arrastre, a fe de Rita
Mingarre: quan don Antonio
darrere la selosia[k]
a on s'amagà...

TADEA. ¡Quina escama! 285

RITA. Va vore llunt la família,
arrebossat hasta els nasos,
més roig que una escarlatina,
a escape prengué la porta,
però jo m'alcí en seguida, 290
li pegue un tiró a la capa,
i esgarrant-li l'esclavina
el fiu parar: ell entonses
me va dir: «Suando tinta
he estado allí dies minutos[l] 295
i en el cuerpo la pastilla
tengo más agra que un ferro:
toma, y Dios que te bendiga.»

TADEA. Li donà...

RITA. Set cacauets.

TADEA. Mira tu si jo hu sabia. 300
¿Li'ls va dar en la mà dreta?

RITA. No me'n recorde.

TADEA. So Rita,
el cinquanta sis és fico:
li l'ha donat a la Bisca.

RITA. ¿Com?

TADEA. Si eixe número està 305
més clar que la llum del dia.
¿El cacauet no és el huit?
RITA. Bueno, ¿y qué?
TADEA. Pos, beneïda,
set per huit, veja si marra.
RITA. Però en falta un atre.
TADEA. Diga. 310
RITA. El de dies minutos,[m] dies,
que estigué suando tinta.
TADEA. Dona, això no serà número.
RITA. Tadea, vosté ensomia.
Pues, ¿que ell parla una paraula315
que el seu número no tinga?
TADEA. Crega'm; jue el que li he dit;
còrrega ben persuadida,
que cobrarà. Jo me'n vaig
a casa la So Lleuïsa 320
a posar-lo.
RITA. Hasta después. *Se'n va per el foro.*

ESCENA VII

La So Tadea, el tio Pere i després el So Joan.

TADEA. Déu faça que Pere tinga
dotze qüens. ¿A on haurà anat
que tarda tant?
PERE. ¡Oh, desditxa! *Tirant la bota.*
Té sort de què és aguacil, 325
que si no, li l'embotia
per los nassos: mes Tadea
pot deixar-me'ls.
TADEA. Pere, vinga:
deixe'm[n] dotze qüens, apressa.
PERE. ¿Jo? ¡Cristo de l'Agonia! 330
¿Que tu no ne tens?
TADEA. Ni un xavo.
PERE. Entonses som d'igual pinta.
TADEA. Condemnat, si tots te'ls jues.
PERE. ¿Què?... Si ni per més revista

Regirant-se les bolxaques.

de ropa i armas[35] que faça... 335
Però jo no hu deixe aixina.

Entrant per la porta de la cuina.

TADEA. Ixcam del pas: Déu que faça
que trobe a la So Lleuïsa.

Entra en lo seu quarto.

JOAN. ¡Jesús, Maria i Josep!

El tio Pere eixint en dos planxes, i tropessa en lo So Joan.

¿Com va per lo món aixina?
PERE. Sinyor Joan, dissimule.
JOAN. Después que casi em descrisma.

Tadea ix en un bulto de roba baix lo braç, i anant-se'n per el foro.

TADEA. D'ací a poc entra el bon temps
i ja no la necessita.
JOAN. ¡Si aniran a guanyar joia! [36]
El Sinyor que els beneixca.
Però, ¿que haurà sossoït
alguna desgràcia? Diga'm.

A Sunsión, que eixirà del quarto de Tonet.

Sunsión, ¿quina novetat
hi ha en casa?
SUNSIÓN. ¿Per què hu dia?
JOAN. Com si fugiren del rei
van tots: a mi no m'arriba
la camisa al cos.
SUNSIÓN. Sossegue's:
com hui ve la loteria,
no és estrany.
JOAN. Un joc és eixe
que no puc dir que en ma vida
li he tengut gens d'afició.
SUNSIÓN. Pues en bon puesto se fica
per a no pendre-la prompte.
JOAN. Farà tres nits que li dia
el tio Pere a sa mare:
«Tadea, pareix mentira
el gran compte que jo he tret;
¡com pots creure que esta pinya [37]

me dóna este mes el terno 365
i p'a el que ve la cinquina! [38]
Ara mane jo en lo globo;
que el menegen per a on siga:
este mes s'emboca [39] el huit
i l'onze, de banderilla 370
en lo tres»; tan cert hu feu,
que jo me n'aní en seguida
i els posí; és la primer volta
que jue a la loteria.

SUNSIÓN. Ja li han apegat la febra. 375

JOAN. Dos ciris d'a mitja lliura
li he comprat a Sant Miquel,
que estan ardint; i en seguida
que cobre, li faç cantar
a tota orquesta una missa. 380

SUNSIÓN. De rèquiem, per los diners
que li han tret. ¡Ai, què mania!

ESCENA VIII

Dichos i el xiquet per la porta del foro.

SUNSIÓN. Xico, tu entres en la casa
sense dir ni buenas tardes.
¿I el sinyor Tono?

XIQUET. Parlant 385
s'ha quedat en los clavaris: [40]
¿me dóna un trosset de ciri? *Al So Joan.*

SUNSIÓN. ¡Oi, quin descaro, tunante!

JOAN. Deixe'l estar.

XIQUET. Jo tinc fam.

SUNSIÓN. ¿Vosté no veu quin galafre? [41] 390

XIQUET. ¿M'ensenya la capelleta?

SUNSIÓN. Pegue-li.

JOAN. Deixe'l.

SUNSIÓN. ¿Tu calles?

JOAN. ¿Vosté no ha vist la capella
que tinc allí dins, en l'Àngel
Sant Miquel? [42]

SUNSIÓN. Jo, no sinyor. 395

JOAN. Pues entre i vorà. Diantre,
si pareix un oratori
el quarto.

XIQUET. ¿Encendrà les llànties?

SUNSIÓN. Vés davant.
XIQUET. Quan ell no mire
un tros de ciri li sampe. 400

Se n'entren en lo quarto del sinyor Joan.

ESCENA IX

Tonet pel foro.

TONET. Si lo que el meu pensament
tot quant sap tararejar
ho poguera executar
en la donsaina, ¡oh, portent!
ni Pastrana,[43] que un hivern 405
per quatre napoleons[44]
tocà aquelles variacions
en la porta de l'infern.
I per al temps que hu practique
me pense traure-hu prou net; 410
que a no ser que el tabalet
per rara sort m'embolique,
com jo me lleve la gorra,
me torque el front i escopixca,
no sé ja qui me seguixca 415
a tocar la vall d'Andorra.
¿Encara té el gran valor
de burlar-se ma muller?
Que toque atre donsainer
Trabuco don alasor.[45] 420

ESCENA X

Tono, Sunsión, el sinyor Joan i el xiquet. El So Joan, donant-li unes estampes a Sunsión, sinse reparar en Tono.

JOAN. Mire que estan beneïdes;
guarde-les bé.
SUNSIÓN. Moltes gràcies.
TONET. ¡Oi! ¿Ma muller en el quarto
de l'escolà? Entonses, amen.

SUNSIÓN. ¿Este és Sant Joan Batiste? 425
¡Quin borreguet! [46]
TONET. Les estampes
li fan molt goig.
JOAN. El borrego
està que pareix que parle.
TONET. Però no topa. Xiquet,
toquem l'avís p'a que sàpien 430
que jo no me mame el dit.
SUNSIÓN. ¿Ací estàs tu? ¡Quin milacre
que tornes tan prompte a casa!
JOAN. Quina cara de vinagre
fa son marit.
TONET. ¿Conque tu 435
encara no m'esperaves?
SUNSIÓN. ¿Que té vosté hora segura?
XIQUET. Li ha estat amostrant...
TONET. ¿Què?
XIQUET. L'Àngel.
TONET. ¿Si faré jo l'àngel bovo? [47]
Sinyor Joan, no se canse 440
en amostrar-li angelets.
SUNSIÓN. No faça cas d'este cafre.
El xiquet se'n va.
JOAN. Home, jo ho fiu en bon zel.
TONET. *[A Sunsión]* Passa, que tinc que ajustar-te
un compte.
SUNSIÓN. ¿Tu a mi? En seguida. 445

[Tonet i Sunsión] se n'entren en lo quarto.

JOAN. ¡Quin donsainer més salvatge,
i ell tira una olor de xufes!
Entra en lo seu quarto.

ESCENA XI

El tio Pere.

PERE. Vint qüens traguí de les planxes:
ja els té posats el tresillo. [48]
Vejam ara de torrar-se 450
si queda per dins alguna
sardina, que ja les llàgrimes

hasta per lo nas me xorren
cada volta que badalle.

Es fica en la cuina.

ESCENA XII

La So Rita i Tadea.

RITA. Sort que no s'ham descuidat. 455
TADEA. Pues si eixe número el porta
mitja València.
RITA. La Torta
en grande l'ha carregat.
TADEA. Ja vorà vosté a la nit
si s'arma mal canyaret. 460
Deixe'm º fer-li a mon marit
el dinar, que ja és tardet.
RITA. Me'n vaig.
TADEA. ¿A on se'n vol anar
tan prompte?
RITA. Dona, he caigut
que en lo que s'ham convengut 465
no pot ser.
TADEA. ¿En què, en juar
les dos només? ¿Falta gent?
RITA. Pegue-li un crit a sa filla.
¿Però, i dinar?
TADEA. Fa un moment
me prenguí mitja pastilla. 470
RITA. ¿I son marit?
TADEA. A eixe, jo
l'arregle prompte: en un sou [49]
que li done, va molt tou
i es fica en un bodegó.
RITA. Dona, ¿que ell no sap guisar-se? 475
TADEA. ¿Ell?
RITA. Jo tindria mil rinyes.
TADEA. Ell no sap més que calfar-se
la calavera fent pinyes.
RITA. El meu és una hermosura;
jo mai m'acoste al foguer, 480
i si un plat és menester,
eixe plat és el que escura.
TADEA. ¡Quin regal!
RITA. A voltes passa

tindre jo migranya, i ell
trau de la pica el llibrell 485
i em llava tota la casa.

TADEA. Bé pot estar satisfeta:
val eixe home...

RITA. Mitja Espanya.
¿Conque posem la tauleta?

TADEA. ¡Sunsión! Tots els dies guanya *Cridant.* P 490
esta xica.

Col·loquen la tauleta del tapet en mig. S'assenten la So Tadea en mig, la So Rita a la dreta i Sunsión a l'esquerra.

RITA. Jo a esta banda,
que sempre em costa pagar.

ESCENA XIII

Els mateixos, Sunsión i després Joan i Pere.

SUNSIÓN. ¿Què vol?

TADEA. ¿Tens que fer?

SUNSIÓN. ¿Jo? Randa.

TADEA. ¿T'acostes?

SUNSIÓN. Ja pot mesclar.

TADEA. ¿I Tono?

SUNSIÓN. Només ha fet 495
que pegar un mos grunyint,
i ara el té vosté dormint
hasta les quatre.

TADEA. ¡Pobret!...

RITA. Ahir paguí setze burros. [50]

SUNSIÓN. Vinga: done a espasa blanca. 500

A Tadea, que tindrà la baralla.

JOAN. ¡Olé! Com se divertim.

SUNSIÓN. Acoste's ací a la taula.

TADEA. ¿Vol juar?

JOAN. Mai he tengut
en les mans una baralla.

TADEA. *[A Sunsión]* Tu dones.

RITA. *[Apart]* Li tinc un òdio 505
a eixe home...

SUNSIÓN. ¿Vol fer barca? *A Joan.*
JOAN. ¿I què és això?
RITA. Bastos: passe. *Girant carta.*
SUNSIÓN. Anar a pèrdua o ganància.
TADEA. Totes passem.
RITA. Doble.
SUNSIÓN. Duga
tres quinzets. *Al So Joan.*
JOAN. Prenga-los.
RITA. Alça. 510
Bastos atra volta.
TADEA. Dona,
açò bastonaes senyala.
SUNSIÓN. Entre.
RITA. I jo: jue.
SUNSIÓN. ¿Què jue?
Pues allà vaig. Una espasa.
RITA. Falle, i triunfe.
SUNSIÓN. El rei en pèl. 515
RITA. Copes.
SUNSIÓN. No ne tinc.
RITA. Pues paga.
Burra.
SUNSIÓN. Burra i polla doble. [51]
JOAN. ¿I dóna un sou? ¡Santa Clara!
En huit burraes d'eixa classe
a pique se'n va la barca. 520
RITA. ¿Que no posem a parelles?
SUNSIÓN. Vinga.
TADEA. Sempre tinc secansa. [52]
PERE. Ni en lo cabàs hi ha carbó, *Eixint.*
ni estelles en la covarxa. [53]
Un desorde porta un orde: 525
hui me pose jo... una albarda.
Estes dones deuen tindre
un lleu més gran que esta casa.
SUNSIÓN. Ja està marmolant el pare.
TADEA. Pere, trau-me un gotet d'aigua, 530
que tinc la boca més seca
que un tostó.
RITA. Tio Pere, traga'n
i en beurem.
JOAN. ¿Esta parella
de sotes... no li val? *A Sunsión.*
PERE. Llàstima
serà que vostés no s'alcen. 535

TADEA. *[A Pere]* Carinyo, anem, vés i trau-la:
¿què tens que fer?
PERE. Si no fóra
perquè ací una botifarra
pareix que me s'entravesse,
que em priva de la paraula 540
quan prenc disgust, els diria
ara mateix...
TADEA. ¿Tu dus l'aigua?
RITA. Vol que li preguen un rato.
Si fóra Tomàs, ja estava
p[o]uant.
PERE. És que jo... naixquí 545
per a peixcaor de canya.
Entra dins per l'aigua.
SUNSIÓN. ¡Mà i ª quin xavo!
JOAN. La So Rita
l'ha tret.
SUNSIÓN. Pues que el pose en salsa.
RITA. *[A Joan]* Home, ¿vosté ho juraria?
JOAN. ¡Jo jurar! Déu que me valga. 550
SUNSIÓN. ¿I els diners de les parelles
que estaven ací, a esta banda?
JOAN. Sinse pensar, la So Rita
se'ls ha tirat en la falda.
RITA. Que no em menege del puesto 555
si els he ʳ tocat; i ni en xansa
pretenga vosté tirar-me
floretes a mi en la cara.
JOAN. ¡Jesús! ¿Jo? ¡Déu que em perdone!
TADEA. M'agrà, com trau Pere l'aigua. 560
RITA. És capaç que haja caigut
de cap en lo pou.
TADEA. La traça
d'això pareix.
RITA. ¿Qui fa joc?
SUNSIÓN. Sóc mà i entre.
TADEA. No veig carta
que valga res.
RITA. En mi: jue. 565
SUNSIÓN. Copes.
RITA. Ja tinc una basa:
ara l'as del trumfo.
SUNSIÓN. Tinga.
RITA. I oros; los más pocos: paga.
SUNSIÓN. Aguarde's.

RITA. ¿Què vol?
SUNSIÓN. Vosté
s'ha amagat ahí una carta. 570
RITA. ¿A on?
SUNSIÓN. Mire.
JOAN. Jo ja hu vea...
però...
SUNSIÓN. M'ha fet una trampa.
RITA. ¿Què és lo que vosté me diu?
SUNSIÓN. Que en quatre cartes juava.
TADEA. El cuego deu anar limpio. 575
RITA. Vosté està beguda.
SUNSIÓN. ¡Vaya!...
Del vi que a vosté li sobra.
RITA. Del que son marit li guarda.
SUNSIÓN. ¡Oi! Escolte ací, so... aquella.
TADEA. Als hòmens vosté no els traga 580
a relluir.
RITA. Que no em toque
li dic; ¿hu entén?
JOAN. ¡Santa Bàrbera!
SUNSIÓN. Atenga vosté, sinyora.
JOAN. Que van a tirar la taula.
RITA. Sinyora, i no com algunes 585
del macarró [54] a mitja falda:
és que hu sóc, i mon marit
com a sinyora me tracta.
TADEA. I els diumenges me la posa
de randón... [55]
RITA. ¡És que...!
SUNSIÓN. I la calça 590
la sol portar al garró,
xafant-se la lligacama.
RITA. Això és mentira: vosté
sí que porta una sabata
en aguacils, [56] o fent música 595
du sempre les dos en xangla. [57]
TADEA. Senyal de què els aguacils
als seus peus han estat.
PERE. *[Entrant]* L'aigua
no pot vindre més a temps,
que va prenint cos la falla. 600
RITA. Al cap i al fi, la muller
d'un donsainer.
PERE. ¡Eh! ¿Què parla
vosté?

SUNSIÓN. ¡Pare!
TADEA. Tu no et fiques.
PERE. Ell, si toca la donsaina,
és en honra i cortesia. 605
SUNSIÓN. Y muchito que sí.
RITA. Llàstima
és el que vosté no porte
sinagües.
PERE. So Rita, vaja
i no em comprometa.
JOAN. Pere,
vosté no es fique.
RITA. ¿Què parla 610
el xupla-llànties?
JOAN. ¡Jesús!
PERE. Dona, fuixca de ma casa.
RITA. Li torne a dir que no em toque,
¿hu entén? que no sóc guitarra.
PERE. Lo que és vosté... un guitarró... 615
RITA. ¿Què vol dir eixa paraula?
PERE. Jo m'entenc, i balle a soles.
RITA. ¿Sí? Pues ara vorem, ara,
si davant de mon marit
m'heu fa bo. Tomàs, abaixa 620
en l'oniforme posat;
pren l'espadí i la bengala. [58]
SUNSIÓN. ¡Comprometedora d'hòmens!
RITA. Mos vorem si eixa paraula
davant d'una autoritat 625
la diu, i en Serrans la tanca. [59]
TADEA. Però abans els caragols [60]
de soca i raïl li arranca
a vosté la So Tadea.
TOMÀS. Respecteu esta bengala. *Entrant.* 630
PERE. Trenque-se-la[s] en les costelles.

Tono per la porta del quarto, en la donsaina en la mà i apuntant.

TONET. Qui es moga, l'encenc en flama.
JOAN. ¡Un catxorret! [61]
TONET. ¡Que el despare!
PERE. ¡Un catxorret!
RITA i TADEA. ¡A la guàrdia!
TOMÀS. Home, baixe eixa pistola. 635
TONET. És un resolver. [62]

PERE. Amaga'l
que se te pot escapar.
RITA. Jo me muic. *Cau en una cadira.*
TADEA. Jo em pose mala. *Ídem.*
SUNSIÓN. Tono, que mos compromets.
PERE. Que vas a pedre... la casa. 640
No jues en eixes armes.
TONET. Tio Pere, si és la donsaina.
PERE. Ja ha passat eixir set bales
d'un canonet de fer calça.
JOAN. Amague'l.
PERE. ¡Gràcies a Déu! 645
RITA. Tomàs, fes-me calaguala.[63]
SUNSIÓN. Alce's, mare.
TADEA. Tot me roda.
JOAN. Com si tinguera terciana[64]
me tremole ara mateix.
PERE. En poc més hi ha una desgràcia. 650
TOMÀS. ¡Renyir les dos, tan amigues!
RITA. ¡Quin desengany, Virgen Santa!
¡Ai, Tomàs, m'estic batent[65]
lo mateix que un colom!
TONET. *[Apart]* Llàstima
de què a pacte[66] no li tiren. 655
RITA. ¡Ai!
PERE. Pareix la comedianta
del teatro[t] de les comèdies.[67]
JOAN. ¿Qui em temptà [a] vindre a esta casa?
Después encenc les dos llànties
en acció de gràcies. 660
SUNSIÓN. Vaya,
adrece's, que em trenca el braç.
TOMÀS. Queden en pau, i hasta l'atra.
Tio Pere, per supost
que vosté no sabrà encara...
TONET. ¿És dir, que les estampetes 665
les has tancat en la caixa?
SUNSIÓN. Ara les tindràs; no cal
que faces tan mala cara.
PERE. Don Tomàs, això és mentira.
TONET. No me prengues atra estampa. 670
Entren en lo seu quarto.
TOMÀS. Si hu sabré jo.
PERE. És impossible.

ESCENA XIV

Tadea. Rita, D. Tomàs i Agente de policia.

AGENTE. ¿Aquí han llamado a la guardia?
PERE. Hombre, ¿qué aturrull es éste?
RITA. ¡Ara els ve la botifarra
a la gola!
AGENTE. Menos lengua. 675
JOAN. Ésta és més negra...
RITA. Jo...
TOMÀS. Calla.
RITA. No vullc.
AGENTE. Traigo una orden
del señor inspector, para
que inmediatamente[68]
se presente usté en su casa. 680
PERE. Yo soy un hombre de bien.
AGENTE. El quiere saber la causa
de estos alborotos, hombre.
PERE. Aquí no armamos[u] escama;
el señor, qu'es aguasil... 685
RITA. Del *ajuntamiento.*
TOMÀS. Calla.
RITA. Que no vullc, ¿què és?
PERE. El saldrá
corresponsable, y la cara
sacará por mí, qu'él sabe
muy bien quién soy.
AGENTE. A mí nada 690
me interesa más que hacer
lo que el inspector me manda;
conque a su casa nos vamos.
PERE. Home, traga la demanda
vosté que té tant d'influco. 695
TOMÀS. Si açò no és res.
PERE. Trau la capa.
TADEA. ¿La capa? ¿Quina?
PERE. ¿Com quina?
¿Que jo en tinc dos?
TADEA. Xico, marxa,
que així vas bé.
PERE. Trau-la presto. 700
TADEA. Pere, no la tinc en casa.

PERE. ¿Que no la tens? ¡Ah, dimoni!
Me sospeche una desgràcia!
Digues, per casualitat...
TODOS. ¿Què...?
PERE. ¿L'has feta sentar plaça 705
en lo baratillo? [69]
TADEA. Just:
però demà en tens un atra;
voràs si el cinquanta-sis...
PERE. ¿Jues el huit?
TADEA. No.
PERE. Adiós, capa.
Si ni estiguera ací este home... 710
AGENTE. Tampoco, aunque lo jugara,
cobraria.
PERE. ¡Hombre, el sabio
Salamón!
AGENTE. La cosa es clara;
si ya no hay más lotería.
TOMÀS. ¿Vosté no ho prengué per xansa? 715
PERE. ¿Com?...
TADEA. ¿Què és lo que diu?
RITA. Tadea,
¿este home que és lo que parla?
AGENTE. Que se ha prohibido el juego.
RITA. Anem ahí davant, a casa
la Bisca.
TADEA. Passem apressa.
¡Açò només mos faltava! 720
Anant-se'n per la porta del foro.
PERE. ¿Desde hoy ya no se sortea?
¡Vamos, hombre, que las camas
parese que me fluixechan!
Si es sierto, ¡qué escopetada! *Se'n va per el foro.*

ESCENA XV

D. Tomàs i Joan per la porta del seu quarto.

JOAN. La policia no peca 725
de sorda: ¡com s'ha tirat!
¡A on m'havia jo ficat!
¡Si açò és la casa de Meca!
Hui me mude ans que es presente

atra rinya maleïda. 730
TOMÀS. Mos han llevat mitja vida.
JOAN. ¿És cert lo que ha dit l'aquente?
TOMÀS. Bé hu pot creure, i faça's compte
que, tan *fijo* com hi ha sol,
hui hi ha en esta casa un dol 735
general.
JOAN. Anem-se'n prompte.
Del tio Pere renegue;
per donar-li fe als deliris
dels seus números, dos ciris
m'ha fet cremar; i si aplegue 740
a carregar el tresillo...
¡mals enemics!
TOMÀS. ¿Vol callar?
¡Home, que ja no sortegen[70]
la loteria!
JOAN. Trinar
me fa eixa notícia.
TOMÀS. ¿Pues? 745
JOAN. Com qui diu ahí t'aplegue,
del tio Pere renegue:
per creure'l, poquets diners
vinc a pedre, ¡friolera!;
después que els ciris cremà 750
tindrà, des d'ahir d'esprà,
prop d'una lliura de cera.
¿I els huit quinzets del tresillo?
¿Qui me temptà p'a que entrara
per eixa porta, i pecara, 755
i patira el meu bolsillo?
TOMÀS. Vamos, ni una pedregà
fa més mal en esta casa.
Pareix que, segons la traça,
li cou també a l'escolà. 760

ESCENA XVI

Tomàs, Rita i Tadea per la porta del foro.

RITA. ¡Però si açò clama al cel!
TADEA. ¡No em diga res!...
RITA. ¡Quin castic!
TADEA. ¡Perquè ara mateix estic

	més amarga que la fel!	
TOMÀS.	Quan vostés així se queixen...	765
RITA.	¡A la pobra So Lleuïsa	
	la deixen sinse camisa!	
TADEA.	En mig del carrer la deixen.	
RITA.	Si açò és un pecat mortal.	
TADEA.	Jo les cames vaig a batre.	770
RITA.	La culpa és de més de quatre	
	que han anat allà a fer mal.	
TADEA.	¿I Don Antonio?	
RITA.	¡Ai, el pobre!	
	En lo llit en dos sangries	
	m'ha dit que està el So Maties.	775
TADEA.	Déu faça que se recobre.	
RITA.	Ahí té vosté, eixa virtut	
	que l'home havia lograt,	
	ara ja li l'han llevat.	
TADEA.	És clar, i hasta la salut;	780
	i este mes, que alçar el gall [71]	
	podíem...	
RITA.	Això m'afligix;	
	no sé Déu com permitix	
	en lo món tant de treball.	
	¡Ai com estarà la Torta!	785
TADEA.	Es podran llogar caïretes	
	per a ouïr-la.	
RITA.	¡Si açò porta	
	qui sap els mals!	

ESCENA ÚLTIMA

Els mateixos, el tio Pere, Sunsión i Tono.

PERE.	Per les vetes	
	dels calsonsillos me trac,	
	que en deu minuts m'he aflaquit	790
	més que quan passí en lo llit	
	la trapisonda del bac.	
	Don Tomàs...	
TOMÀS.	¿Ja hu ha sabut?	
PERE.	Sí senyor, ja m'he enterat,	
	i m'encontre tan torbat	795
	com un fumarell [72] perdut.	
TADEA.	Hòmens, fer-li un memorial	

al govern en dos plomaes.
TOMÀS. No parlen eixes matxaes. [73]
PERE. Açò és el joí final; 800
el meu cap, una simbomba
pareix.
TOMÀS. Jo tinc icterícia.
PERE. Manco mal que esta notícia
m'haguera fet una bomba.
RITA. Però i tu, que tens talent, 805
¿no adivines el motiu...?
TOMÀS. Tantes coses diu la gent...
PERE. La gent no sap lo que es diu;
el ouïr-la és un infern:
sols hu sé jo.
TOMÀS. ¿Vosté?
RITA. Diga. 810
TADEA. Parla.
PERE. ¿Què volen que siga?
Que m'ha pres por el govern.

Tonet i Sunsión ixen del seu quarto.

TONET. Tio Pere, no puc fer
a l'ouïr-lo més que eixir.
PERE. ¿Per què no em vares fregir 815
abans en lo resolver?
TONET. Si a vosté li passa feta,
no sé qui es queda més tort;
un pico: la botigueta
abans de nàixer s'ha mort. 820
SUNSIÓN. Jo no prenc gens de pesar.
TADEA. Mos ha partit per lo mig.
PERE. ¿Qui pot tindre ja desig
en lo món de treballar?
SUNSIÓN. ¿I per què?
PERE. ¿No te s'alcança 825
que encara que jo em recobre
del pesar, quina esperança
me queda p'a eixir de pobre?
SUNSIÓN. De juar a troche y moche
¿què han tret? Vejam qui es disculpa. 830
PERE. Este home *[per Tomàs]* ne[v] té la culpa
de què jo no vaja en cotxe.
RITA. ¡Mon marit!
TONET. ¡No em desespere!
PERE. Ell, en més d'una ocasió,

m'ha fet pedre l'elecció. 835
SUNSIÓN. ¡Quina enrònia!
TONET. Tio Pere,
si vol creure, vosté pot
la loteria olvidar
guanyant-se molt bé el menjar.
PERE. ¿Com?
TONET. Tocant el tabalot. 840
PERE. Tu estàs loco.
TOMÀS. ¡Quina empresa!
TADEA. No el fiques en tabardillos. [74]
TONET. En dos dies, els palillos
els redobla més apressa
que el germà del So Jeroni. [75] 845
Vorà com jo l'espavile.
So Tadea, vosté file.
TADEA. Marxa, i que file el dimoni.
Bon consuelo p'a un malalt.
TONET. ¡Així es guanya el pa sa filla! 850
RITA. Tomàs, munta pac'a dalt,
i em faràs mitja pastilla.
TOMÀS. Vaig.
Anant-se'n per el foro.
TONET. No cal que de la caïra
se prive, traent estella [76]
per dos bandes.
SUNSIÓN. La donsaina [77] 855
tampoc priva a la cistella.
TONET. ¡Eu! que a tu res se t'escapa:
hui la prenc, pues tens raó.
[A Pere] ¿I vosté en què pensa?
PERE. ¿Jo?
Estic pensant en la capa. 860
TONET. ¿La vol? Prenga el meu consell.
PERE. De tabalot sente plaça.
TADEA. Això faltava en la casa
p'a buidar-nos el cervell.
PERE. Tu m'has ficat en un clot; 865
en lo tracte que, si un dia
tornara la loteria,
és que penge el tabalot.

FI. [x]

NOTES TEXTUALS

[a] Esmenem *dénau* per *dèneu*.

[b] A *A*: *Personatges*.

[c] A *A*: *pea*.

[d] A *A*: *el*.

[e] A *A*: *ouïr*.

[f] Esmenem *fas* (o *faç*) per *faig* perquè, en aquest cas, la lectura pot resultar confusa.

[g] A *A*: *indilectes*.

[h] Aquest *ha* no figura a *OC*, segirament per errada d'impremta.

[i] Vid. n. [f].

[j] Esmenem *ha* per *he*, perquè la lectura pot resultar confusa.

[k] Esmenem *chelosía* per *selosía*, per evitar confusions de sentit.

[l] A *A*: *menutos*.

[m] Vid. n. [l].

[n] Esmenem *deixam* per *deixe'm*, per mantenir, en aquest cas concret, l'ús del tractament entre els personatges.

[o] Vid. n. [n].

[p] A *A*: *Cridant-la*.

[q] Esmenem *May* per *Mà i*; *mà* és una forma apocopada popular de *mira*.

[r] Vid. n. [j].

[s] Esmenem *trénquelsela* per *trenque-se-la*.

[t] A *A*: *treato*.

[u] Esmenem *armemos* per *armamos*, tot i que donat l'ús macarrònic que fa Escalante del castellà, l'altra forma seria també possible.

[v] Esmenem *no* per *ne*.

[x] A *A*: *Habiendo examinado esta comedia, no hallo inconveniente en que su representación sea autorizada. Madrid, 7 de Mayo de 1862. El Censor de Teatros, Antonio Ferrer del Río.// Valencia, 19 de Mayo de 1862. Puede representarse. Flores.*

NOTES CRÍTIQUES

[1] La Meca, situada a l'Aràbia, és la ciutat santa dels musulmans, a la que aquests han d'anar en pelegrinatge almenys una vegada en la vida. El títol fa referència a la frase feta: «*parèixer la casa de Meca*», que segons el *DCVB* significa «esser una casa o lloc molt ple de gent que fa soroll, que es mou desordenadament».

[2] Tot i tractar-se d'una segona part, el paper de So Tadea va ser interpretat ací per una actriu diferent a qui va estrenar-la (la sra. Sandoval), mentre la resta d'actors van ser els mateixos. Aquesta actriu, a més, no forma part dels qui estrenaren habitualment el teatre d'Escalante. Vid. Remei Miralles i Josep Ll. Sirera: "Representar el sainet valencià: claus textuals i tradició interpretativa", en Evangelina Rodríguez (ed.): *Los saberes clàsicos (I): el actor en sus documentos*, en premsa. En qualsevol cas, no era valenciana: «En la ejecución, merecieron aplausos particularmente Torromé y Mora y hasta la señora Cairón, que no habituada al dialecto con que se expresaba, añadió con esto gracejo a su interesante papel de esposa alguacilada, o de alguacil.» I també: «La Sra. Cairón, sobre no ser del país, *mastega prou bé el llenguatge de l'horta...*» (De les crítiques de «*La Opinión*» i «*El Tio Nelo*» a l'estrena, citades per Rafael Ferreres, o.c., pp. 64 i 65.)

[3] Les acotacions de totes les edicions, així com del *MS*, estan en valencià, cosa poc usual dins el conjunt del teatre d'Escalante.

[4] *Rodina*: mena de torn en el qual s'augmenta considerablement la velocitat de rotació afegint-hi una roda de dos diàmetres diferents (*DCVB*).

[5] *Xinxilla*: ciutat d'Albacete, on hi havia guarnició militar. Joc de paraules amb el nom de la població i el de l'insecte (*xinxa*).

[6] *Còcora*: persona que cansa els circumstants per la seua conversa llarga i feixuga (*DCVB*).

[7] *Posma*: castellanisme. Persona feixuga, lenta en el seu obrar (*DCVB*).

[8] *Menar*: filar.

[9] *Golondro*: peresós, que no vol treballar, o que vol viure a despeses d'una altra persona, i també persona molesta, que només serveix per a fer embalum (*DCVB*).

[10] *Alumbrar-se*: castellanisme. Alegrar-se, emborratxar-se una mica (*DUE*).

[11] Es deu tractar d'alguna cançó popular de l'època, que no hem pogut identificar.

[12] *Fer fil trencat*: separar-se.

[13] Espai geogràfic no localizat.

[14] *Qüens*: v. *qüern*, n. [10] a *El deu, dèneu i noranta*.

[15] *Com la pera en lo tabac*: frase feta, que significa en forma exquisida, de la millor manera. (*DCVB*).

[16] *Missioniste*: missioner.

[17] *Terno*: aposta sobre tres números, al joc de la loteria primitiva.

[18] *Enrònia*: error, idea falsa i pertinaç (*DCVB*).

[19] *Pagaressos*: plural defectuós de *pagaré*, que ací té el valor de document acreditatiu de les apostes fetes en el joc de la loteria.

[20] *Dichos*, en castellà, a pesar d'estar les acotacions escrites també en valencià. Això es deu, sens dubte, al caràcter codificat que té aquesta paraula dins les didascàlies de l'època.

[21] Inici del *trisagi*, himne religiós on es repeteix tres vegades la paraula *Sant*. A les terres valencianes es recitat en moments de calamitats, i molt especialment quan trona.

[22] *Matxaques*: del castellà *machacar*, bronques, discusions.

[23] *Palustre*: paleta triangular amb què els mestres de cases apliquen el morter o mescla a la paret (*DCVB*). Segurament per la forma triangular que té la peça afegida.

[24] *batzoles*: instrument de fusta, compost de diverses peces articulades, que en posar-se en moviment es topen produint un so sec i estrident, i serveix per substituir les campanes en les funcions religioses del dijous i divendres Sant (*DCVB*).

[25] *Diner*: moneda de diferents valors, la més corrent de les quals, la de coure, equivalia a la dotzava part d'un sou (*DCVB*).

[26] *Cerol*: matèria viscosa composta de cera, pega i oli que els sabaters empren per untar el fil de cosir per tal que siga fort i aguante bé el punt (*DCVB*).

[27] *Llanderol*: moneda que corria en el País Valencià en el segle XIX i tenia el valor d'un *ochavo* castellà (*DCVB*). Per extensió, qualsevol moneda del valor més baix.

[28] *El gat està en lo foguer*: vol dir que el foc està ja apagat i el gat s'hi troba escalfant-se en el calor residual.

[29] *Assorrar-se*: posar sorra o altre material feixuc a un vaixell per donar-li estabilitat; per extensió, donar fermesa a una cosa, carregant-li molt de pes. Escrig *Ll. Dic.*, citat per *DCVB*.

[30] *Aiguaderia*: lloc on es venia aigua. Els aiguaders recorrien els carrers amb càntirs, pregonant la seua mercaderia. Posteriorment, l'aiguaderia afegiria a les seues vendes les d'orxata, altres classes de gelat, i fins i tot de xocolata i pastes.

[31] *Mescleta*: beguda composta de diversos líquids, especialment orxata o ordi gelat barrejat amb aigua. Martí G. *Dic.*, citat per *DCVB*.

[32] *Mitja pastilla*: es tracta de xocolata en pastilles, que es desfeia en aigua calenta en la xocolatera.

[33] Vers hipermètric.

[34] *Ambo*: v. n. [17] a *El deu, dèneu i noranta.*

[35] Revista que es fa a l'exèrcit per comprovar l'estat de neteja i endreç del vestuari i les armes del soldat.

[36] *Guanyar una joia*: premi atorgat en una cursa, normalment de cavalls. A València es cel·lebraven corregudes de joies al llit del riu i també als carrers de la ciutat en determinats dies festius.

[37] *Pinya*. No aconseguim relacionar aquest terme amb el context en què apareix.

[38] *Cinquina, o quina*: aposta sobre cinc números, al joc de la loteria primitiva.

[39] Pensem que es tracta d'*embocar*, o siga, ficar per la boca, en aquest as, la *boca del bombo* (el *globo* del v. 367), és a dir, l'orifici per on entraven o eixien les boles dels números, en cada sorteig.

[40] La rima és defectuosa, ja que es tracta d'un romanç en á e.

[41] *Galafre*: golafre, dominat per la gula, que menja molt (*DCVB*).

[42] Pot tractar-se d'una capelleta construida en algun racó de la casa –una furnícula– o bé, i el que és més probable, d'una capella portàtil, de les que acostumaven a tenir periòdicament en les seues cases els membres d'una confraria.

[43] Pedro de Pastrana, músic i compositor valencià de la segona meitat del segle XVI que va tenir gran influència i renom en el món musical del Renaixement.

[44] *Napoleó*: moneda francesa de cinc francs, de la primera part del segle XIX, que estigué en curs a Espanya amb valor de dinou rals (*DCVB*).

[45] *Trabuco*... No identifiquem aquesta referència, potser siga el títol d'alguna sarsuela, com *El valle de Andorra* (1852) amb música de Gaztambide.

[46] *El borreguet de San Joan Baptiste*: sant Joan ha estat tradicionalment representat acompanyat d'un anyell, fins i tot quan ens és mostrat com una criatura de pocs anys.

[47] Vid. n. [28] a *El deu, dèneu i noranta.*

[48] *Tresillo*: combinació de tres números.

[49] *Sou*: moneda antiga que valia dotze diners de billó i que era la vintena part de la lliura (*DCVB*).

[50] *Burro*: joc de cartes, molt estés, que es juga a tres cartes i que consisteix en fer bases, tot tenint en compte que perd qui no en fa cap. El jugador perdedor és anomenat, precisament, *burro*.

[51] *Polla*: «en algunos juegos de baraja, puesta» (*DUE*).

[52] *Secansa*: gal·licisme. Conjunt de tres cartes del mateix coll, els valors de les quals se segueixen segons el valor natural dels nombres enters. També, joc de cartes semblant al trenta-u (*DCVB*).

[53] *Covarxa*: cova o soterrani d'una casa, petit i desarreglat (*DCVB*).

[54] *Macarró*: suposem que es refereix a l'espècie de rotllos prims i allargats de pols i de brutícia que s'enganxen als baixos d'una faldilla quan aquesta arrossega per terra.

[55] *Randón*: segurament és una deformació de *landó*, cotxe de cavalls de passeig. *Em posa de randón (landó)* significaria, així, que la du en cotxe a passejar.

[56] *Sabata en aguacils*: no localitzada aquesta expressió.

[57] *Xangla*: dur les sabates en xancla, o en xancleta, sense entrar-les de taló.

[58] *Bengala*: bastó de canya de bambú.

[59] Les Torres de Serrans foren convertides en presó per a nobles i cavallers en 1586, i després per a presos comuns, funció que acompliren fins a 1887, data en què els reclusos foren trasladats a l'ex-convent de Sant Agustí (*GERV*).

[60] *Caragols*: es refereix als rulls del cabell.

[61] *Catxorret*: cachorrillo, «pistolete, pistola pequeña de bolsillo» (*DUE*).

[62] Deformació còmica de revòlver. Al v. 816 el tio Pere dirà *resolver*, amb la mateixa finalitat.

[63] *Calaguala*: infusió feta amb el rizoma d'una planta polipodàcia americana –Polypodium callahuala–, que s'empra contra la retgiró i excitació nerviosa (*DCVB*).

[64] Tercianes, febres intermitents que es repeteixen al tercer dia.

[65] Batre les ales repetidament, el mateix que un colom.

[66] *Tirar a pacte*: en el tir de coloms, llançar-los el colomer amb certes condicions. (Martí G. *Diccionari*, citat pel *DCVB*).

[67] *Teatro de[l carrer] les comèdies*: referència a l'antiga localització del teatre de València (la *Casa de les Comèdies*) al carrer d'aquest nom.

[68] Vers hipomètric.

[69] *Sentar plaça en lo baratillo*: empenyar.

[70] Rima defectuosa. Per conservar l'estructura de la quarteta hauria d'haver rimat amb *tresillo*.

[71] *Alçar el gall* té ací el valor d'aixecar el cap, eixir de la misèria.

[72] *Fumarell*: au palmípeda de les espècies *sterna leucoptera* i *sterna fissipes*, de color variable entre blanc, gris i negre, que es troba freqüentment a l'Albufera de València i té poca acceptació entre els caçadors (*DCVB*).

[73] De *matxo*, animalades, rucades.

[74] *Tabardillo*: possiblement signifique quelcom semblant a embolic. Pot tindre també alguna relació amb una de les acceptacions de la paraula castellana, la que equival, segons el *DUE* a «persona alocada, inquieta, bulliciosa o aturdida».

[75] Personatge no localitzat, no sembla que faça referència al protagonista del sainet d'Escalante, Jeroni i Riteta.

[76] *Traure estella*: traure profit (*DCVB*).

[77] Rima defectuosa. Per conservar l'estructura de la quarteta hauria d'haver rimat amb *caïra*.